

Jelisaveta Blagojević

IZGUBITI DRUGOG

Kako da imate poverenja u moje mišljenje o poverenju? Nepoverljivi ste? Evo ja ću sama reći nikako.

Nema tvrdnji, nema dokazivanja – poverenje nas uvek, moguće je izneverava; imanentna mu je „nevera“, „izneveravanje“, „razuveravanje“. Poverenje bi tako moglo da se otuđi i destabilizuje – delati *po* veri, *prema* veri, *ka* veri, gazeći veru, stojeći stameno na uljulkujućim iluzijama da je sama vera (u drugog, i sebe kao drugog) uopšte moguća. Potom, imati uverenje značilo bi da delujemo *u* veri, da *u njoj* stojimo, *u nju* uronjeni, premda su uverenja klizava, nepostojana, nedokaziva – kao i sama vera.

Poverenje je uvek praksa pitanja, isleđivanja, proveravanja – gotovo metodski naučena strategija dokazivanja „režima istine“. Izneveriti bi nas tako proteralo na divlju pučinu izgnanih *iz* vere, ili *iz nevere*. Izneveravanja se smatraju polazištima ranjivosti i izloženosti. Nema poverenja ako ne umeemo da pretpostavimo i prihvatimo izneveravanje. Ili, nema onog drugog čije poverenje priželjkujemo ako ga već nismo izneverili i izgubili. Nalik ljubavi, početni ulog poverenja jeste upravo mogućnost gubitka „drugog“. Razmrsili smo „vere“, stavili smo ih „na mesto“, predali smo ih zasebnim *diskursima*, *razgovorima*, *raspravama*. Da bismo imali poverenja, nužno je biti uvek već razuveren. Izneveren. Upravo uverenjima.

Zašto je poverenje važnije od ljubavi? Ili, kako vratiti izgubljeno poverenje? Ovo su samo neka od pitanja koja muče ljubavnike i/ili prijatelje. Čitave savetodavne industrije istrajavaju na ovim i ovakvim pitanjima. Šta je to što treba da uradim da budem vredan ili vredna tvoga poverenja? Čini se da ne postoji ništa važnije što možemo poželeti od druge osobe nego da nas poštuje i da ima poverenje u nas. Već ovde nastaju prvi problemi: ako je naša najveća želja poverenje drugog, da li to znači da i mi sami imamo poverenja i u tog drugog ali i u sebe da opravdamo to poverenje? Da li se to podrazumeva? Drugim rečima, uz poverenje uvek stoje zahtevi da se za poverenje „bude vredan“, da se poverenje „zasluži“ i „opravda“. Čini mi se

da ovakvo jedno podrazumevanje postoji, jer kako bismo uopšte mogli da zamislimo da neko kaže „veruj mi jer ja tebi a ni sebi ne verujem“? Dakle, poverenje ima podrazumevanu pozitivnu konotaciju, ono počiva na reciprocitetu i kontroli, tako makar mislimo, jer mislimo nekakve zajednice, koje ipak nužno počivaju na nekom poverenju. Ako je reč o reciprocitetu i kontroli, kako to da je poverenje na izvestan način relacija? Odnos između više od jednog. Kakvi su to odnosi, ukoliko neminovno uključuju reciprocitete, trgovine, ekonomije, politike, kulture, ljubavi i kredite? Kakvi su to odnosi, ako počivaju na određenim vidovima (samo)kontrole?

Nikada nismo čuli da je neko nekoga uvredio tako što je rekao da ima poverenja u tu osobu i nikada nismo čuli želju: voleo ili volela bih da imaš poverenje u mene jer ja u tebe nemam; a tek možda ponajmanje: imaj poverenja u mene jer ja uopšte nemam poverenja u sebe i potpuno sam van sopstvene kontrole. Ukoliko su naše relacionalne tehnologije doživele slom, ako su naši odnosi unapred prekinuti i slomljeni, svedeni na puko raskursavanje, izmirivanje računa – šta da radimo sa samim odnosima? Posebno, šta da radimo s odnosom prema sebi koje je potpuno izvan sopstvene kontrole? Slom, prekid, ukidanje odnosa ne mora da bude neka vrsta negacije i nedostatka, već radije možemo misliti slom kao intimni deo samog odnosa. Sledeći Deridino pitanje „šta ako dodirujemo previše?“ možemo li pretpostaviti da je odnos pojačan do pucanja „veze“ upravo poverenjem na kom počiva? Moglo bi se reći da možda i nema prvobitnog poverenja, niti *naivnog* poverenja. Naprotiv, svako poverenje je odgovor na (ne)poverenje drugog, ali i na nepoverenje u samog sebe. Poverenje je upisano u slom odnosa jer podrazumeva da se „mora“ realizovati, da se čak nešto takvo „obećava“ – da poverenje bude nemogući odgovor na nemoguće poverenje koje i traži i obećava isto zauzvrat. Paradoks relacionalnosti počiva na ranjivim osnovama koje treba da drže čitavu strukturu poverenja. Takva relacionalna ekonomija poziva, odgovora, davanja, obećavanja, zasluga, opravdavanja, razmene pretpostavljenih vrednosti – koje su zapravo nerazmenjive i neupotrebne – jeste ekonomija koja ne može kapitalizovati, kamatirati niti kreditirati, premda to uporno čini. Šta zapravo takva politička ekonomija poverenja nastoji da kapitalizuje? Rekla bih da nastoji da kreditira i kamatira određeni režim istine.

Istina je pojam koji nam ovde takođe nedostaje. Poverenje zahteva istinu: moć istine o samom sebi i moć istine o drugom. Dakle, da pokušamo da na trenutak rezimiramo: poverenje koje inače počiva na veri (poverenje) traži, zahteva istinu da bi verovalo drugom. Zar nije vera nešto sasvim drugačije od istine? Zar nije vera vera zato što nije istina? Čudo i nemoguće naspram mogućnosti jedne činjenice? Zahteva „istinu“ na zajam, kao pozajmicu – istinu drugog koja je istina moja. Pozajmica koja postaje moj

credo, moja vera, moje poverenje. Moje srce. I uvek tuđe. Pred slomom, sa unapred upisanim nenadoknadivim dugovanjima. To je ujedno i ekonomija učenja: plati, uči i zaradi „kredite“ za uspešno savladano gradivo. Poverenju se uči. Poverenje se predaje – u isti mah, *tabula rasa* i nasleđe.

Paradoksalno, vernik kaže: verujem ti, verujem u tebe, ti si moja osoba od poverenja zato što nisi i ne možeš biti moguć i nisi istina. Naučnik, pobornik istine, takođe paradoksalno, kaže nešto drugo: imam poverenja u tebe zato što si i sam nevernik i nemaš poverenje ni u sebe ni u mene. Na srodnim pretpostavkama počivaju i ljubavni i svi drugi odnosi. Poverenje (ili sticanje poverenja) nije neka naivna i nevinna procedura. Ona je zasnovana na praksama propitivanja, ispitivanja, isleđivanja, neretko i nadziranja. Isto tako, poverenje umnogome zavisi od ljubomornih praksi nadgledanja i „sticanja znanja“ o drugom, o svakom drugom.

Ipak, odnos poverenja ne pripada samo romantičnim i prijateljskim individualnim odnosima. Poverenje je pitanje svih međuljudskih odnosa i kao takvo strukturno upisano u svaku relaciju. Da li ista vrsta paradoksalnosti postoji i kada na primer kažemo da poverenje u državu nikada nije bilo manje, ili da nemamo više poverenja u one koji nas predstavljaju? U ovom slučaju čini se da nepoverenje zahteva odnos slobode da se suprotstavi autoritetu i samovolji. Ako, kako Pegi Kamuf smatra, „ljubomora nema nikakve veze sa znanjem“, o kakvim modusima znanja i ljubomornih isleđivanja možemo govoriti a da ne upadnemo u zamku „znanja“ kao takvog? Znanje i ljubomora ne znaju ništa jedno o drugom. Poverenje je tek mogućnost, pred slomom.

„Znanje o drugom je, naravno, upravo ono što bi ljubomora htela da postigne. Ona, dakle, ima prepoznatljiv oblik, ako ne kao pozitivno znanje, onda kao traganje za znanjem, kao jedna od najupornijih i najusredsređenijih formi tog traganja. Ali, „cilj“ njenog traganja, to o čemu ona želi da stekne nepobitno znanje, nikad nije neka klasa ili vrsta pojava, neko opšte stanje ili prirodni zakon. Ona, naime, teži da potpuno i bez ostatka sazna drugog u njegovoj, u njenoj pojedinačnosti, ono po čemu je on – ili ona – upravo taj koji jeste a ne neko drugi. Ljubomora je „nenaučna“ jer ono što zna – ili misli da zna – važi samo za pojedinačno biće na koje ona usredsređuje svoje napore.“ (Kamuf, 2000: 413)

Nalik ljubomori, i njoj imanentnim (vojnim) operacijama nadziranja, poverenje je uvek na ispitu. Drugi je mesto testiranja „istine“ koja potom odobrava ili poriče mogućnost poverenja. Potom, na svakom mestu je poverenje (koje počiva na sporazumnim istinama) izloženo krivotvorenju, preuzimanju potpisa i autorstva, na odbacivanju ili promeni adresata i adresanta.

Uz sve ove tehnologije koje su se isprečile između nas, omogućavajući nam komunikaciju, obezbeđujući nove forme relacionalnosti, nove forme

odnosa, ovakav izmešteni potpis poverenika (ili zaverenika, vernika, nevernika, ljubavnika ili prijatelja) i sredstva i strategije potpisivanja i označavanja (telima, rečima, šapatima, ćutanjem, laganjem itd.) mogu se posmatrati kao ujedno repetitivni „činovi ljubavi“, „činovi poveravanja“ drugom (i sebi kao drugom). Time je poverenje uvek na distanci, udaljeno, iako omogućava intimnost, bliskost, afinitete.

Dakle, to paradoksalno mesto, mesto poverenja je samo-proizvedeno u smislu prostora konstituisanja političke intimnosti, izvesne privatizovane sentimentalnosti, institucije koja proizvodi „odgovarajuća mesta“ – mesta identiteta shvaćenih kao normativnosti – mesta na kojima – umesto naših pojedinačnih *postajanja* – sebe proizvodimo kao neprestano ponavljanje odgovarajućih poznatih poverljivih istorija istosti.

No, ono što je za nas važnije, mesto poverenja postaje simbolički imperativ koji se iznosi „na ulicu“, u javnost, gde svi navodno treba da se okupimo u kreiranju politike, u činjenju našeg zajedništva mogućim. Prostor poverenja na taj način postaje pozadina iz koje izvire reči i stavovi koji reprodukuju unapred date odnose, podele, pa tako i isključivanja.

Ta linija razgraničenja koju pretpostavljamo između poverenja kao simbola privatnosti i intimnosti (ljubav, prijateljstvo, ljubomora) i njenog pojavljivanja u javnom prostoru zamagljuje naš pogled i naše razumevanje prikrivenih veza između ovih režima: u svakom od njih ima tragova ovog drugog, a poverenje je još uvek obavezni imperativ strukturisan našim političkim pogledima i diskurzivnim formacijama. U tom kontekstu, poverenje postaje mesto za iscertavanje smernica i linija koje propisuju različiti modeli normativnosti: to je jedan mehanizam za reprodukciju samog mišljenja i delovanja. Poverenje je otuda simbolički povezano sa svim onim drugim vidovima iskustava koje nam se *a priori* nude kao nemoguće i nemislive.

Čini se da razumevanje koncepta poverenja razvodi na razne puteve i stranputice. I izgleda da taj koncept nećemo načeti pukim teoretizacijama, jer i one pripadaju određenju ljudskog i političkog.

Ipak, drugo ili drugi svedoči o onome što se ne može anticipirati niti kontrolisati (poverenje je uvek ulog sloma i nekontrolisanog). *Drugo* je referenca u odnosu na heterogenost koja nije puka opozicija, nije nedostatak, ono je u nama, ne može se odložiti za kasnije – ono je realno, čulno, živo. Nadovezujući se na Deridine *politike živog* (videti: Derida, 2002), smatram da ova politika upućuje na odsustvo svake sigurnosti (sa kojom je i prisustvo ma kakvog poverenja unapred fantomsko i umišljeno, ali nužno), na teške i zahtevne odluke koje neprestano treba donositi. Na nepodnošljivu odgovornost – za uverenja, zaverenja, poverenja, izneverenja. Možda je to i jedna odgovorna, nepodnošljivo odgovorna, politika izneveravanja. Ova i ovakva politika se dešava uvek i svuda kada su neko „ja“ i nešto „drugo“

ili neki „drugi“ izloženi jedno u odnosu na drugo. Ona je *distanca i intimnost istovremeno*. Da li je, usled zahteva za reciprocitetom, uopšte moguć gest poverenja? Ako je čovek „politička životinja“ kadra da izumeva poverenje, koje su granice ljudskog i koga ili šta tu možemo da sretnemo: bez imena, poseda, poverenja, vere ili ekonomije razmene?

Literatura

Derida, Žak (2002), *Politike prijateljstva*, Beograd: Beogradski krug.
Kamuf, Peggy (2000), „Ljubomora hoće dokaz“, *Reč* 59 (5): 413-428.

